

УДК 340.11

Анатолій Святославович СЛІПЧЕНКО,

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри цивільного права

та процесу факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЩОДО ПРАВОВСТАНОВЛЕННЯ

У сучасних умовах розвитку суспільства, інтенсифікація ринкових відносин та їх наднаціональний характер актуалізують значення такої правової категорії, як цивільний оборот, уявлення про його структуру та взаємозв'язок елементів структури тощо. Одному з елементів і присвячена дана робота.

Аналізуючи ст. 178 ЦК, можна дійти висновку, що законодавець виділяє три форми цивільного обороту речей, а саме в ч 2 ст. 178 ЦК передбачено: правонаступництво, спадкування, іншим чином. Очевидно, що остання форма є відкритою¹.

Зважаючи на те, що ще з часів стародавнього римського права спадкування розглядалося різновидом правонаступництва, то немає потреби окремо (в межах даної роботи) пояснювати співвідношення цих понять. У межах даної роботи лише зазначу, що приєднуюсь до цієї точки зору, яка є загальноприйнятою і сьогодні.

Таким чином, якщо до категорії правонаступництва входить і спадкування, тобто останнє поглинається першим, то залишаються дві форми цивільного обороту речей – це правонаступництво та «іншим чином».

Разом з тим, на відміну від першої форми, яка неодноразово була предметом дослідження вчених, друга форма не отримала достатньої зацікавленості. Звертаючись до національного законодавства та юридичної практики також неможливо знайти відповідь на питання, що собою представляє «іншим чином» як форма цивільного обороту. Очевидно, що на це питання мала б відповісти теорія права, але науковці зазвичай оминають її своєю увагою.

Даючи оцінку такій відкритій формі цивільного обороту, як «іншим чином», необхідно відзначити, що з одного боку, вона є досить влучною, адже може своєчасно сприяти новим видам динаміки правовідносин, які виникають в результаті розвитку суспільства, та охоплювати їх. З іншого боку може призвести до безмежного наповнення та хаосу. Тобто, словосполучення «іншим чином», яке використано у ст. 178 ЦК України, може містити в собі все або нічого. Звичайно, що подібна невизначеність неприйнятна для права загалом, та цивільного права, зокрема.

Дослідження змісту ст. 178 ЦК України дозволяє схилитися до думки, що та форма цивільного обороту, яка позначена словосполученням «іншим чином», є рівнозначною, однопорядковою по відношенню до такої форми, як правонаступництво. Тому, якщо правонаступництво відображає динамічні процеси правовідносин, то і така форма, як «іншим чином» має відображати динамічні процеси правовідносин.

Таким чином, як перша, так і друга форми мають відображати динамічні процеси лише в правах та обов'язках учасників цивільного обороту речей. Це пов'язано з тим, що наведені форми, по суті своїй, є юридичним оформленням таких способів цивільного обороту, як відчуження та перехід речей.

Зважаючи на те, що слова «правонаступництво» та «іншим чином» наведені у змісті ст. 178 ЦК України через розділовий сполучник «або», то логічно дійти висновку, що ті дві форми цивільного обороту, які вони позначають, є альтернативними. Іншими словами, вони представляють собою дихотомічну пару.

Базуючись на тому, що правонаступництво опосередковує собою правозмінення, а динаміка правовідносин містить у собі ще і такі стадії, як правовиникнення та правоприпинення, то логічно дійти висновку, що словосполучення «іншим чином» має позначати правовиникнення та правоприпинення. Адже, якщо дві форми цивільного обороту представляють собою дихотомічну пару, то те, що входить до одного елемента пари, не може входити до іншого. І навпаки, те що не охоплюється одним елементом має охоплюватися іншим. Назвемо другу форму цивільного обороту правовстановленням.

Таким чином, цивільний оборот може здійснюватися або у формі правонаступництва, або у формі правовстановлення. правонаступництво передбачає похідне правонабуття, правовстановлення – первинне.

Але якщо правовстановлення юридично оформлює два таких способи юридичного обороту, як відчуження та перехід об'єктів цивільного права від однієї особи до іншої, то визначаючи його як вид первинного правонабуття, можна зробити висновок, що не всі випадки первинного правонабуття охоплюються правовстановленням та входять до поняття цивільного обороту. Наприклад, при виникненні права на новостворені речі хоч і має місце первинне правонабуття, та воно ніяким чином не пов'язане з відчуженням та переходом об'єктів цивільного права від однієї особи до іншої. Тому й не охоплюється правовстановленням. Таке виникнення права оформлює лише стан присвоєності блага, як передумови подальшого обороту, але не сам оборот. Адже як уже зазначалося раніше, мета та сутність цивільного обороту – це зміна стану присвоєності об'єктів цивільного права, а правонаступництво та правовстановлення юридично оформлюють таку зміну.

Одержано 31.10.2019

¹ Більш детально див.: Сліпченко А. С. Способи та форми цивільного обороту речей : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2019. 180 с.